

М. В. Зарічкова, В. М. Толочко, Т. О. Артюх, В. Ю. Адонкіна, Д. Р. Зойдзе

Інститут підвищення кваліфікацій спеціалістів фармації
Національного фармацевтичного університету Міністерства охорони здоров'я України

Дослідження професійної діяльності фахівців фармації в сучасних умовах

Мета роботи полягає у дослідженні особливостей професійної діяльності фармацевтів з відпуску лікарських засобів (ЛЗ) та інших товарів аптечного асортименту в сучасних умовах, що характеризуються високим рівнем ризиків та невизначеностей.

Матеріали та методи базуються на використанні статистичних, наукових і монографічних матеріалів та результатів особистих досліджень. Застосовано наукові методи аналізу, абстрактно-логічний, порівняння, опитування, соціологічний (анкетування), з використанням Google forms. В опитуванні взяли участь 194 фахівці фармації (ФФ). Обробляли результати з використанням сучасних програмних продуктів Microsoft Excel.

Результати та їх обговорення. Визначено загальні вимоги до організації робочого місця фармацевта з відпуску лікарських засобів. Окреслено важливі професійно-ділові якості особистості ФФ (всього 14), серед яких перше місце посідає наявність фармацевтичної освіти, умови успішної професійної діяльності (20 спрямувань), перелік окремих практичних дій, які ФФ здійснюють найчастіше (13 дій). Виявлено необхідні практичні навички, якими мають володіти ФФ в умовах сьогодення (10 навичок). Досліджено особливості відвідувачів аптеки та їхні запити під час спілкування з ФФ. З'ясовано можливі варіанти комунікацій між ними та професійного реагування ФФ з погляду професійної етики і деонтології, поважного ставлення до відвідувачів за будь-яких умов. Визначено особливості спілкування ФФ з іншими спеціалістами охорони здоров'я, зокрема лікарями та колегами в аптеці.

Висновки. Результати проведеного опитування дозволили визначити особливості професійної діяльності ФФ в сучасних умовах. Правильне оцінювання та раціональне використання кадрового потенціалу дозволяє позитивно вплинути на економічні показники діяльності аптеки, фармацевтичне забезпечення населення, медичних військових і цивільних установ в умовах сьогодення під впливом кризових явищ.

Ключові слова: професійна діяльність; фахівці фармації; відпуск ліків; фармацевтичне забезпечення

M. V. Zarichkova, V. M. Tolochko, T. O. Artiukh, V. Yu. Adonkina, D. R. Zoidze
Institute for Advanced Training of Pharmacy Specialists of the National University of Pharmacy
of the Ministry of Health of Ukraine

The study of the professional activity of pharmacy specialists in modern conditions

Aim. To study the peculiarities of the professional activity of pharmacists in dispensing medicines and other pharmacy products in modern conditions, characterized by a high level of risks and uncertainties.

Materials and methods. Materials and methods are based on the use of statistical, scientific and monographic materials and the results of our personal research. Scientific methods of analysis, abstract and logical, comparison, surveys, and sociological (questionnaires) methods using Google forms were applied. A total of 194 pharmacy specialists (PhS) took part in the survey. The results were processed using modern Microsoft Excel software products.

Results and discussion. The general requirements for the organization of the pharmacist's workplace for dispensing medicines have been determined. Important professional and business qualities of the personality of PhS (14 in total) have been identified, among which the first place is occupied by the presence of pharmaceutical education, the conditions for successful professional activity (20 directions), a list of individual practical actions that PhS perform most often (13 actions). The necessary practical skills that PhS should possess in today's conditions (10 skills) have been identified. The features of pharmacy visitors and their requests during communication with PhS have been studied. Possible options for communication between them and professional response of PhS from the point of view of professional ethics and deontology, respectful attitude to visitors under any conditions have been clarified. The peculiarities of communication between PhS and other healthcare specialists, including doctors, and colleagues in the pharmacy team have been determined.

Conclusions. The results of the survey made it possible to determine the peculiarities of the professional activity of PhS in modern conditions. The correct assessment and rational use of human resources can have a positive impact on the economic performance of the pharmacy, pharmaceutical supply of the population, medical military and civilian institutions in today's conditions under the influence of crisis phenomena.

Keywords: professional activity; pharmacy specialists; dispensing of medicines; pharmaceutical support

Вступ. Фармація є важливою складовою галузі охорони здоров'я України, що через спеціально організовану аптечну мережу покликана реалізовувати фармацевтичне забезпечення населення та медичних закладів (цивільних та військових) необхідними лікарськими засобами (ЛЗ), медичними виробами (МВ),

сприяти раціональному застосуванню ліків, здійснюючи фармацевтичну опіку під час їх відпуску. Наразі в Україні в умовах кризового стану, спричиненого військовою агресією, на аптечні заклади покладено велику відповідальність. Це викликано зміною умов функціонування під впливом різноманітних

факторів зовнішнього середовища, зокрема, спричинених ускладненою соціально-демографічною ситуацією, проблемами ринку праці, зниженням рівня життя населення та його платоспроможності тощо. Крім того, значний вплив має зростання рівня захворюваності населення, загострення хронічних захворювань та відсутність належних санітарно-епідемічних умов, повна або часткова відсутність в окремих регіонах закладів охорони здоров'я через активні військові події або, навпаки, значне збільшення навантаження через міграцію населення до більш безпечних місць проживання. Тож треба вживати відповідних заходів для збереження належного рівня фармацевтичного забезпечення населення та закладів охорони здоров'я з огляду на дефіцит фахівців фармацевції (ФФ), їх трудову міграцію тощо.

Усе це створює умови для значного зростання рівня навантаження на аптечні заклади, діяльність яких пересічні відвідувачі сприймають як одну з найважливіших у системі охорони здоров'я, а розпочинається вона саме від спілкування з ФФ. Тому актуальним залишається питання професійної компетентності, особистісних та ділових якостей ФФ. У зв'язку з об'єктивними кадровими проблемами, зумовленими військовими діями, до Ліцензійних умов було внесено зміни, наприклад, дозволено працювати в аптечних закладах студентам закладів вищої освіти. Безумовно, на сьогодні маємо цілий перелік документів, що регламентують зазначені питання, зокрема професійний стандарт та кваліфікаційні характеристики, посадові інструкції [1, 2].

У настановах ВООЗ та законодавстві країн ЄС також зазначено важливість функцій та обов'язків ФФ, а саме: забезпечення належної якості фармацевтичної послуги під час відпуску ЛЗ; консультування щодо рецептурних і безрецептурних ЛЗ й інших товарів аптечного асортименту; фармацевтична опіка під час вибору та реалізації ЛЗ природного й синтетичного походження шляхом оцінювання співвідношення ризик/користь, сумісності, із врахуванням їхніх біофармацевтичних, фармакокінетичних, фармакодинамічних та фізико-хімічних і хімічних особливостей, показань/протипоказань до застосування, з огляду на дані про стан здоров'я конкретного хворого; запобігання розповсюдженню неякісних, фальсифікованих та незареєстрованих ЛЗ; забезпечення належного зберігання ЛЗ та інших товарів аптечного асортименту відповідно до їхніх фізико-хімічних властивостей та вимог чинного законодавства у закладах охорони здоров'я; проведення аналізу медико-соціальних показників розвитку окремих верств населення, регіонів та суспільства загалом; взаємодія в професійному середовищі; здійснення безперервного професійного розвитку [3-5].

Зазначене свідчить про доцільність наукового вивчення діяльності ФФ з відпуску ЛЗ у сучасних умовах, коли впливають ризики різного характеру – воєнні, фінансові, природно-екологічні, демографічні тощо. Питання стосовно професійної діяльності ФФ в умовах аптечних закладів, плинності кадрів,

формування професійного мікроклімату фрагментарно досліджували й раніше [6-9]. Але окремо діяльність фармацевтів у сучасних складних соціально-економічних умовах, пов'язаних з військовими діями на території України, досконало не вивчали, що й зумовило мету нашого дослідження.

Мета роботи полягає у дослідженні особливостей професійної діяльності фармацевтів з відпуску лікарських засобів та інших товарів аптечного асортименту в сучасних умовах, що характеризуються високим рівнем ризиків та невизначеностей.

Матеріали та методи. Використовували інформацію про державне регулювання діяльності закладів охорони здоров'я в умовах воєнного стану та впливу ризиків різного характеру, матеріали наукових публікацій і монографічних видань вітчизняних та закордонних науковців з питань професійної діяльності ФФ, результати особистих досліджень, здійснених протягом 2023 року, у кризових умовах сьогодення. Застосовували такі методи: аналітичний, абстрактно-логічний, порівняння, зіставлення, соціологічні (анкетування), вибіркові спостереження. Обробку результатів здійснювали з використанням програмних продуктів Microsoft office [10, 11].

Результати та їх обговорення. У своїх дослідженнях виходили з того, що в умовах сьогодення ФФ з відпуску ЛЗ аптечного закладу дуже часто є першими та єдиними фахівцями системи охорони здоров'я, до кого звертаються відвідувачі щодо проблеми зі здоров'ям, адже їх доступ до лікаря та професійної медичної допомоги буває обмежений або неможливий. Тому під час проведення таких досліджень звертали увагу на перелік необхідних знань та практичних навичок, на які ФФ може спиратись під час виконання своїх обов'язків.

Для проведення онлайн-опитування ФФ було створено анкету. Розподіл респондентів ФФ відповідно до посад в аптечних закладах наведено в табл. 1.

До опитування було залучено 194 особи, серед яких жінок – 182 (93,8 %), чоловіків 12 (6,2 %). Ці ФФ обіймають посади в різних аптечних закладах, які за формою власності є приватними – 174 особи (98,7 %), державними – 14 (7,2 %), комунальними – 6 (3,1 %), а розташовані в містах – 184 (94,8 %), селах – 10 (5,2 %) (табл. 2).

Усі ФФ мають достатній загальний стаж і стаж роботи за спеціальністю (табл. 3).

Анкетування та експертне оцінювання проводили анонімно з використанням Google forms. Узгодженість думок респондентів визначали через сукупний індекс, який розраховували на основі оцінки їхньої компетентності за ранговою шкалою від 1 до 0. Групу ФФ, яких залучили до дослідження, склали ті, у кого цей індекс був не менше 0,5 [10, 11].

З огляду на вагомість професійної діяльності фармацевтів з відпуску ЛЗ аптечного закладу анкетування першочергово дало нам змогу окреслити основні напрями досліджень: загальні вимоги до зовнішнього вигляду ФФ та робочого місця, вимоги до професійної діяльності, з'ясування необхідних компетентностей

Таблиця 1

Розподіл респондентів відповідно до посад в аптечних закладах

Посада	Кількість	
	абс.	%
Керівники: завідувачі / директори аптечних закладів та їх заступники; завідувачі аптечних складів та їх заступники; завідувачі аптечного пункту, завідувачі відділу аптечного закладу	76	39,2
Фармацевти	44	22,7
Асистенти фармацевта	74	38,1
Загалом	194	100

та їх основних складових (практичних навичок і знань, найчастіше застосовуваних), особливостей побудови комунікаційного процесу з відвідувачами, колегами, керівництвом, лікарями.

Дослідження засвідчили, що для роботи за першим столом аптечного закладу ФФ мають дотримуватись загальних вимог, з-поміж яких відповідно до оцінки респондентів можна виокремити важливі (необхідні), бажані та додаткові (рис. 1).

З'ясовано, що до загальних питань професійної діяльності ФФ з відпуску рецептурних і безрецептурних ліків необхідно віднести організацію робочого місця. Респонденти вважають, що важливо враховувати 11 вимог, з-поміж яких 9 вагомих (основних) та 2 бажані (табл. 4).

Разом із тим, такі вимоги загального характеру забезпечують лише умови для успішної діяльності ФФ і не окреслюють вимоги до самої посади. Тому це питання розглянули окремо.

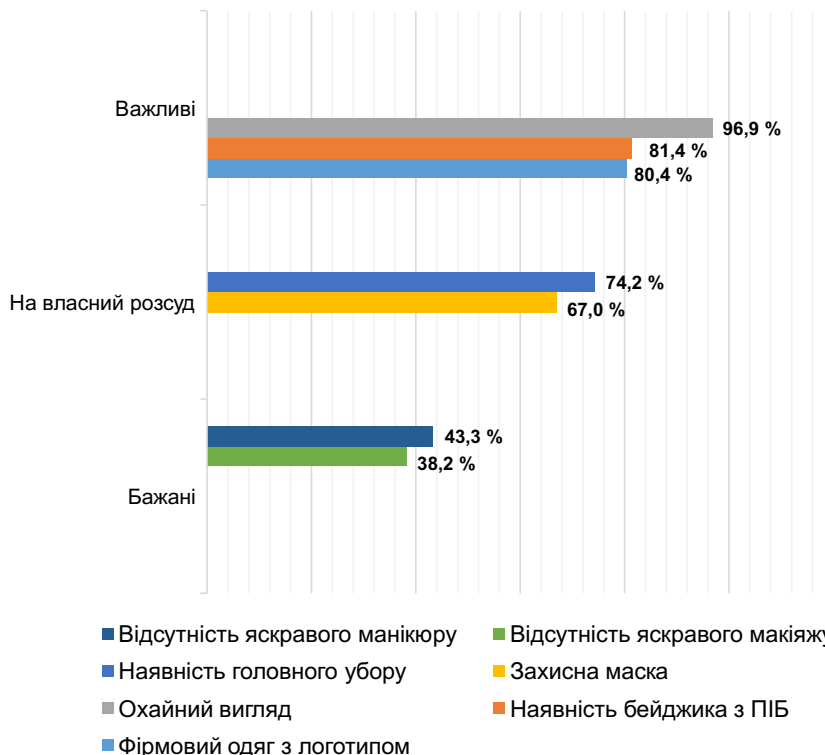

Рис. 1. Загальні вимоги до зовнішнього вигляду ФФ за першим столом аптеки

Таблиця 2

Розподіл респондентів за типом аптечних закладів

№ з/п	Тип аптечного закладу	Кількість	
		абс.	%
1	Аптека мережева	92	47,4
2	Аптека самостійна	80	41,2
3	Аптечний пункт	12	6,2
4	Аптечний склад	10	5,2
Загалом		194	100

Таблиця 3

Розподіл респондентів за загальним та спеціальним стажем роботи

Стаж роботи	Кількість ФФ, що мають стаж			
	загальний		за спеціальністю	
	абс.	%	абс.	%
До 5 років	20	10,3	40	20,6
6-10 років	34	17,5	42	21,6
11-20 років	90	46,4	80	41,3
Понад 20 років	50	25,8	32	16,5
Загалом	194	100	194	100

Так, з'ясували, що в умовах сьогодення до важливих належать 14 вимог, серед яких, за оцінкою респондентів, перше місце посідає наявність диплома, що підтверджує здобуття фармацевтичної освіти – 93,8 %, потім ідуть відповідальність – 91,8 %, чесність – 90,7 %, порядність – 90,7 %, доброзичливість – 87,6 %, орієнтація на відвідувача та клієнтоорієнтованість – 82,5 % (табл. 5).

Таблиця 4

Загальні вимоги до організації робочого місця ФФ з відпуску ліків

Вимоги	Кількість респондентів, що підтримали	
	абс.	%
<i>Вагомі (основні)</i>		
Наявність комп'ютера з ліцензованим програмним забезпеченням та швидкісним інтернетом	184	94,8
Наявність безпечних умов праці, наявність безпечного укриття, альтернативні джерела живлення / електроенергії (генератори, акумулятори) та освітлення (бездротові ліхтарі тощо), аптечка для надання першої допомоги, дезінфікувальні розчини для обробки рук, захисне скло, кнопка для термінових викликів тощо	178	91,8
Канцелярське приладдя, засоби для оформлення вітрин тощо	176	90,7
Сейф	164	84,5
Довідкова література щодо здійснення фармацевтичної опіки та обігу ЛЗ, "Orange book"	152	78,4
Довідкова література, яка регламентує вимоги до якості ЛЗ та медичних виробів, фармакопея	148	76,3
Інформація про референтні ціни, державні, регіональні та місцеві програми	142	73,2
Зручні ергономічні меблі: столи та шафи з висувними шухлядами, розсувними системами тощо	130	67,0
Інформація про систему внутрішніх і зовнішніх комунікацій, адаптації персоналу на робочому місці	130	67,0
<i>Бажані</i>		
Шафи з поворотними секціями	94	48,5
Регульовані стільці	76	39,2

З табл. 5. видно, що серед вимог до ФФ також є вимоги, які респонденти зазначили як бажані: володіння іноземною мовою – 60,8 %, знання положень чинного законодавства – 53,6 %, вміння надавати першу медичну допомогу – 50,5 %, досвід роботи з відпуску ЛЗ – 49,5 %.

Дослідження засвідчили, що ФФ у своїй професійній діяльності мають спиратись на цілу низку різновекторних знань. За результатами опитування складено рейтинг важливих і необхідних знань (20 угруповань), табл. 6.

Знання за зазначеними групами дозволяють ФФ бути спроможними до певних практичних дій в умовах сьогодення. Серед них ми виокремили найбільш часто затребувані, які згрупували у 2 категорії: важливі (потрібні) і бажані. На думку респондентів, серед практичних дій (умінь) 11 належать до важливих, а 2 – до бажаних (табл. 7).

З'ясовано, що для виконання практичних дій ФФ повинні мати ще й окремі практичні вміння та навички. До такої групи навичок як важливі (необхідні) доцільно віднести 9 і ще одну – як бажану. Зважаючи на думку респондентів, сформували рейтинг, результати якого наведено в табл. 8.

Від професіоналізму, поведінки і комунікаційних навичок фармацевта залежить і якість фармацевтичного обслуговування, і задоволеність відвідувачів, і, зрештою, економічні результати діяльності аптеки. Отже, доцільно було з'ясувати вимоги до ФФ з цього напрямку.

Таблиця 5

Особистісні вимоги до ФФ

Вимоги	Кількість респондентів, що підтримали	
	абс.	%
<i>Важливі</i>		
Наявність фармацевтичної освіти	182	93,8
Відповідальність	178	91,8
Чесність	176	90,7
Порядність	176	90,7
Добррозичливість	170	87,6
Орієнтація на відвідувача, клієнто-орієнтованість	160	82,5
Бажання підвищувати свій професійний рівень	144	74,2
Стресостійкість	144	74,2
Цифрові компетентності	142	72,2
Ініціативність	134	69,1
Володіння державною мовою	128	66,0
Здатність працювати в команді	128	66,0
<i>Бажані</i>		
Володіння іноземною мовою	118	60,8
Знання положень чинного законодавства	104	53,6
Вміння надавати першу медичну допомогу	98	50,5
Досвід роботи	96	49,5

Таблиця 6

Перелік знань різного спрямування для успішної професійної діяльності ФФ

Групи знань за напрямками	Рейтинг	Кількість респондентів, що підтримали	
		абс.	%
Асортимент ЛЗ та медичних виробів	1	184	94,8
Порядок прийняття товарів в аптеці	2	178	91,8
Положення нормативно-правових актів про регулювання обігу ЛЗ	3	174	89,7
Вимоги до маркування та якості ЛЗ	4	170	87,6
Порядок транспортування та забезпечення належного зберігання ЛЗ	5	170	87,6
Вимоги санітарно-протиепідемічного режиму в аптечних закладах	6	166	85,7
Умови реімбурсації вартості ЛЗ	7	166	85,7
Правила внутрішнього трудового розпорядку	8	164	84,5
Вимоги норм охорони праці, пожежної безпеки в професійній діяльності	9	160	82,5
Основи професійної етики та деонтології	10	156	80,4
Інформаційно-комунікаційні технології та комп'ютерні системи	11	156	80,4
Правила ділового спілкування	12	154	79,4
Правила утилізації ЛЗ	13	154	79,4
Правила фармакотерапії з урахуванням фармакокінетики та фармакодинаміки	14	144	74,2
Фармацевтичний маркетинг	15	140	72,2
Організація, економіка та управління фармацією	16	118	60,8
Правила та нормативно-правові вимоги до екстемпорального виготовлення ЛЗ	17	112	57,7
Ціноутворення на ЛЗ та МВ	18	98	50,5
Методи фармакопейних методів аналізу	19	96	49,5
Ведення діловодства	20	92	47,4

Таблиця 7

Перелік окремих практичних дій (умінь) ФФ за першим столом аптечного закладу в умовах сьогодення

Практичні дії (уміння)	Рейтинг	Кількість респондентів, що підтримали	
		абс.	%
<i>Важливі (потрібні)</i>			
Визначати раціональне призначення ЛЗ	1	168	86,6
Використовувати нормативно-правову базу з регулювання обігу ЛЗ і МВ	2	166	85,6
Виявляти проблеми в роботі та вміти їх виправляти	3	158	81,4
Удосконалювати особисті знання та практичні навички	4	158	81,4
Використовувати базові положення фармацевтичного маркетингу	5	154	79,4
Ефективно розподіляти робочий час	6	148	76,3
Планувати особисту роботу відповідно до вимог аптечного закладу	7	148	76,3
Знаходити інформацію про актуальний асортимент ЛЗ і МВ	8	146	75,3
Вести облік руху ЛЗ і МВ	9	144	74,2
Аналізувати особисті результати та колективні досягнення	10	104	53,6
Вести поточне діловодство	11	92	47,4
<i>Бажані</i>			
Таксувати рецепти, зокрема на екстемпоральне виготовлення ЛЗ	12	86	43,3
Вести предметно-кількісний облік окремих груп ЛЗ	13	48	24,7

Таблиця 8

Перелік окремих практичних умінь та навичок, якими мають володіти ФФ в умовах сьогодення

Практичні вміння та навички	Рейтинг	Кількість респондентів, що підтримали	
		абс.	%
<i>Важливі (необхідні)</i>			
Вміння опрацьовувати електронні рецепти	1	188	96,9
Дотримуватись організації та порядку зберігання ЛЗ та медичних виробів	2	182	93,8
Проведення перевірки правильності призначення і дозування ЛЗ	3	176	90,7
Здійснення вхідного контролю якості ЛЗ та МВ	4	170	87,6
Забезпечення дотримання вимог до організації обігу ЛЗ та медичних виробів	5	166	85,6
Проведення перевірки рецептів на правильність виписування	6	162	83,5
Проведення професійного інформування відвідувачів і лікарів	7	148	76,3
Здійснення відпуску ЛЗ та МВ лікувальним закладам різних форм підпорядкування	8	148	76,3
Досвід вивчення попиту і складання дефектури ЛЗ і МВ	9	116	59,8
<i>Бажані</i>			
Вміння екстемпорального виготовлення ЛЗ	10	96	49,5

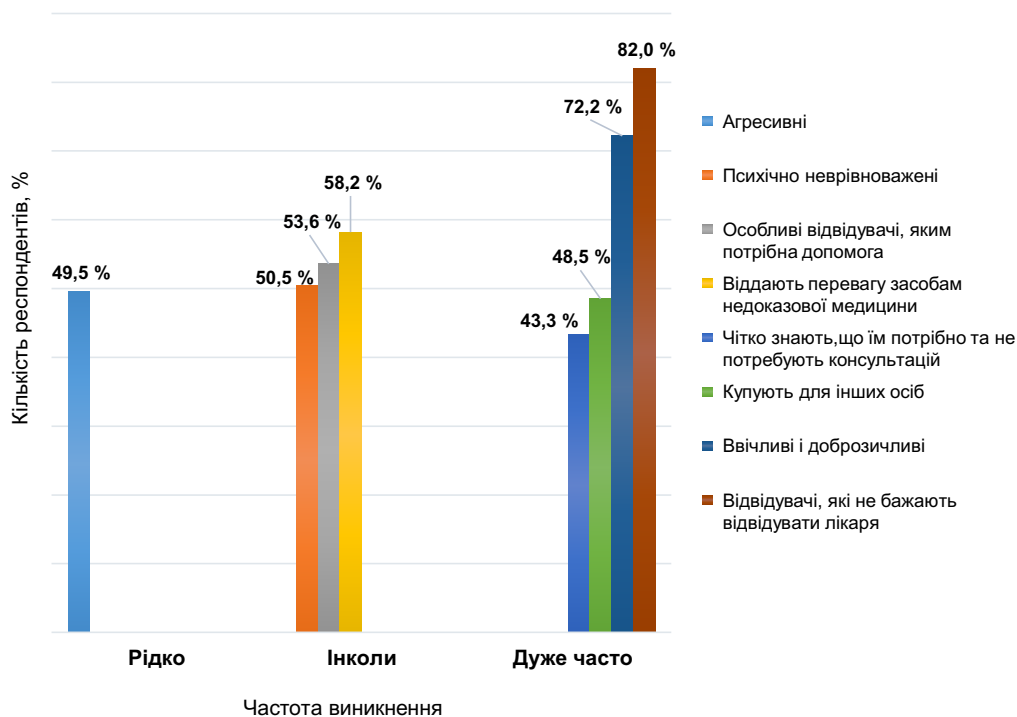

Рис. 2. Загальні відомості про відвідувачів аптечного закладу в умовах сьогодення

Результати опитування щодо відвідувачів аптечного закладу умовно можна згрупувати так (рис. 2).

З'ясовано, що від відвідувачів аптек надходять запити, які різняться за характером та частотою (рис. 3). Тобто ФФ має бути готовим професійно на них реагувати.

В умовах сьогодення ФФ мають також орієнтуватись на можливі ситуації професійного спілкування з відвідувачами (рис. 4).

Сучасні складні умови праці фармацевтів потребують від них дотримання певних умов і правил для належного фармацевтичного обслуговування відвідувачів (на цьому наголошують 80,4 % опитаних

ФФ), зокрема, поважного ставлення до відвідувачів (72,2 %), вимог професійної етики та деонтології (72,2 %).

Під час професійної діяльності у фармацевтів виникають відносини з іншими спеціалістами охорони здоров'я, зокрема з лікарями. Дослідження засвідчили, що ФФ мають бути готовими до спілкування з лікарями з метою обговорення співпраці у проведенні певних заходів зі збереження здоров'я населення (52,6 % респондентів), рідше – з обговорення ефективності та раціонального використання ЛЗ (47,4 %), колегіального партнерства в ухваленні поточних рішень (45,0 %).

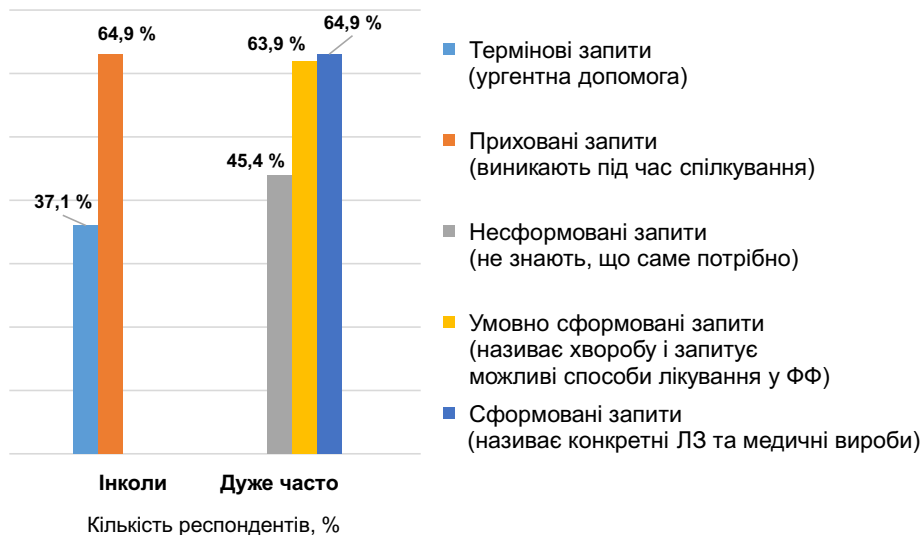

Рис. 3. Види запитів, що надходять від відвідувачів аптечних закладів під час спілкування з ФФ

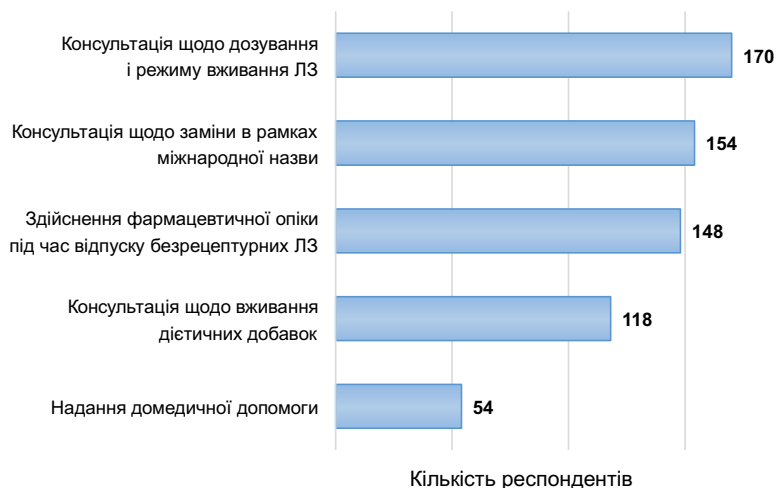

Рис. 4. Найчастіші випадки спілкування ФФ аптечного закладу з відвідувачами

Варто зауважити, що у ФФ як у членів трудового колективу аптеки виникають як виробничі, так і особисті взаємовідносини з колегами. З'ясовано, що такі відносини переважно направлені на створення сприятливого психоемоційного клімату (76,3 % відповідей) в межах вимог професійної етики та деонтології (70,1 %). Рідше – стосуються обговорення питань уникнення можливих помилок (49,5 % випадків).

Висновки та перспективи подальших досліджень. З'ясовано загальні вимоги до діяльності ФФ та організації їхнього робочого місця, визначено важливі вимоги до ФФ як до особи, що обіймає посаду фармацевта, а також перелік знань різного спрямування для успішної професійної діяльності під час дії кризових явищ. Визначено перелік окремих

практичних дій ФФ, які вони найчастіше застосовують (13 дій), та практичних навичок, якими вони можуть володіти в умовах сьогодення (10 навичок).

Досліджено характерні дії відвідувачів аптек та з'ясовано їхні запити, до яких мають бути професійно готові ФФ. Окремо визначено відносини ФФ з лікарями і колегами в трудових колективах аптек.

Отримані результати свідчать про особливості професійної діяльності ФФ з відпуску ЛЗ у сучасних умовах. Доцільне їх подальше вивчення, яке дозволить позитивно вплинути на фармацевтичне забезпечення населення, медичних, військових і цивільних закладів загалом та покращити кадрові рішення щодо підбору кандидатур на посади ФФ.

Конфлікт інтересів: відсутній.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ

1. Попова І. А., Демченко Н. В., Швед А. Б. Тенденції розвитку фармацевтичного ринку України в умовах воєнного стану. *Бізнес Інформ.* 2023. № 4. С. 203-209. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001404414>.
2. Бабенко М. М., Немченко А. С., Назаркіна В. М., Косяченко К. Л. Сучасна модель державного управління охороною здоров'я в контексті змін фармацевтичного законодавства. *Безперервний професійний розвиток фармацевтичних працівників: сучасний стан, проблеми та перспективи* : матеріали наук.-практ. конф. з міжнар. участю, присвяч. 30-річчю заснування ІПКСФ Нац. фармацевт. ун-ту, м. Харків, 1-2 листоп. 2023 р. Харків : НФаУ, 2023. С. 49-54.

3. Філіппова Л. В. Діяльність фармацевтів в країнах ЄС та вимоги до їх підготовки з природничих дисциплін. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія педагогічна*. Вип. 26: Концепція управління процесами формування природничо-наукової компетентності майбутнього педагога фізико-технологічного профілю в STEM-орієнтованому навчальному середовищі. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2020. С. 150-154. DOI: 10.326626/2307-4507.2020-26.150-154.
4. Дмитрик К. Аптеки Європи: вимоги, умови праці та визнання українських дипломів. *Щотижневик «Аптека»*. 2023. № 30/31 7 серпня 2023 р. URL: <http://www.apteka.ua/article/670823>.
5. Аптеки світу – 2023: люди та технології в аптечній справі. *Щотижневик «Аптека»*. 2023. № 28/29 24 липня 2023 р. URL: <http://www.apteka.ua/article/669366>.
6. Zarichkova M., Tolochko V. Аспекти діяльності фармацевтів у сучасних умовах. *International Scientific Conference Modern Science : Processes of Globalization Transformation: Conference Proceedings*, Riga, Latvia, April 21-22, 2023. Riga : Baltija Publishing. P. 19-21.
7. Зарічкова М. В., Толочко В. М., Должнікова О. М., Опрошанська Т. В. До питання кадрової плинності спеціалістів фармації в аптечних закладах. *Соціальна фармація: стан, проблеми та перспективи* : матеріали VIII міжнар. наук.-практ. конф. м. Харків, 27 квіт. 2023 р. Харків : НФаУ, 2023. С. 264-266.
8. Зарічкова М. В., Толочко В. М., Должнікова О. М., Опрошанська Т. В. Дослідження професійного середовища спеціалістів фармації на рівні аптечного закладу. *Актуальні проблеми якості, менеджменту і економіки у фармації і охороні здоров'я* : матеріали I наук.-практ. internet-конф. з міжнар. участю, м. Харків, 19 трав. 2023 р. Харків : НФаУ, 2023. С. 156-158.
9. Грицик А. Р., Феденко С. М. Підготовка фармацевтичних кадрів у рамках конференції навчання протягом життя в умовах війни. *Актуальні проблеми якості, менеджменту і економіки у фармації і охороні здоров'я* : матеріали I наук.-практ. internet-конф. з міжнар. участю, м. Харків, 19 трав. 2023 р. Харків : НФаУ, 2023. С. 114-116.
10. Петруня Ю. Є., Говоруха В. Б. Прийняття управлінських рішень : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 216 с.
11. Chiang H. E., Goes P., Chiang H., Stohr E. *Business Intelligence and Analytics Education, and Program Development: A Unique Opportunity for the Information Systems Discipline* *ACM Transaction on management information systems*. 2012. Vol. 3, № 3. P. 12-25. URL: http://www.informationintelligence.org/Articles/Business_Intelligence_and_Analytics_Education_ACM_Oct_2012.pdf.

REFERENCES

1. Popova, I. A., Demchenko, N. V., Shved, A. B. (2023). Tendentsii rozvytku farmatsevychnoho rynku Ukrainy v umovakh voiennoho stanu. *Biznes Inform*, 4, 203-209. Available at: <http://jnas.nbu.gov.ua/article/UJRN-0001404414>.
2. Babenko, M. M., Nemchenko, A. S., Nazarkina, V. M., Kosiachenko, K. L. (2023). Suchasna model derzhavnogo upravlinnia okhoronoiu zdorovia v konteksti zmin farmatsevychnoho zakonodavstva. *Bezpererivnyi profesiyni rozvytok farmatsevychnykh pratsivnykiv: suchasnyi stan, problemy ta perspektyvy* : materialy nauk.-prakt. conf. z mizhnar. uchastiu, prysviachenoi 30-richchiiu zasnuvannia IPKSF natsionalnoho farmatsevychnoho universytetu m. Kharkiv, 1-2 lystop. 2023 r. Kharkiv : NFaU, S. 49-54.
3. Filippova, L. V. (2020). Diialnist farmatsevtiv v krainakh YeS ta vymohy do yikh pidhotovky z pryrodnychkh dystsyplin. *Zbirnyk naukovykh prats Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohiiienka. Seriiia pedahohichna*. Vyp. 26: Kontseptsiiia upravlinnia protsesamy formuvannia pryrodnycho-naukovoii kompetentnosti maibutnoho pedahoha fizyko-tekhnohichnoho profiliiu v STEM-oriietovanomu navchalnomu seredovyshchi. Kamianets-Podilskiyi : Kamianets-Podilskiyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Ohiiienka. Available at: <http://ir.library.nmu.com/handle/123456789/2821>.
4. Dmytryk, K. (2023). Apteky Yevropy: vymohy, umovy pratsi ta vyznannia ukrainskykh dyplomiv. *Shchotyzhnevyyk «Apteka»*, 30/31, 7 serpnia 2023 r. Available at: <http://www.apteka.ua/article/670823>.
5. Apteky svitu – 2023: liudy ta tekhnohii v aptechnii spravi. *Shchotyzhnevyyk «Apteka»*, 28/29, 24 lypnia 2023 r. Available at: <http://www.apteka.ua/article/669366>.
6. Zarichkova, M., Tolochko, V. (2023). Аспекти діяльності фармацевтів у сучасних умовах. *International Scientific Conference Modern Science : Processes of Globalization Transformation: Conference Proceedings*, Riga, Latvia, April 21-22, 2023. Riga : Baltija Publishing. P. 19-21.
7. Zarichkova, M. V., Tolochko, V. M., Dolzhnikova, O. M., Oproshanska, T. V. (2023). Do pytannia kadrovoi plynnosti spetsialistiv farmatsii v aptechnykh zakladakh. *Sotsialna farmatsiia: stan, problemy ta perspektyvy* : materialy VIII mizhnar. nauk.-prakt. conf. m. Kharkiv, 27 kvitnia 2023 r. Kharkiv : NFaU, 2023. S. 264-266.
8. Zarichkova, M. V., Tolochko, V. M., Dolzhnikova, O. M., Oproshanska, T. V. (2023). Doslidzhennia profesiinoho seredovyshcha spetsialistiv farmatsii na rivni aptechnoho zakladu. *Aktualni problemy yakosti, menezhmentu i ekonomiky u farmatsii i okhoroni zdorovia* : materily I nauk.-prakt. internet-konf. z mizhnar. uchastiu, m. Kharkiv, 19 travnia 2023 r. Kharkiv : NFaU, 2023. S. 156-158.
9. Hrytsyk, A. R., Fedenko, S. M. (2023). Pidhotovka farmatsevychnykh kadriv u ramkakh konferentsii navchannia protiahom zhyttia v umovakh viiny. *Aktualni problemy yakosti, menezhmentu i ekonomiky u farmatsii i okhoroni zdorovia* : materily I nauk.-prakt. internet-konf. z mizhnar. uchastiu, m. Kharkiv, 19 travnia 2023 r. Kharkiv: NFaU.
10. Petrunia, Yu. Ye., Hovorukha, V. B. (2011). Pryiniattia upravlinskykh rishen: navch. posib. Kyiv : Tsentr uchbovoi literatury.
11. Chiang, H. E., Goes, P., Chiang, H., Stohr, E. (2012). Business Intelligence and Analytics Education, and Program Development: A Unique Opportunity for the Information Systems Discipline *ACM Transaction on management information systems*, 3, 3, 12-25. Available at: http://www.informationintelligence.org/Articles/Business_Intelligence_and_Analytics_Education_ACM_Oct_2012.pdf (date access: 06.10.2013).

Відомості про авторів:

Зарічкова М. В., доктор фармацевтичних наук, професор, завідувачка кафедри управління та економіки фармації, Інститут підвищення кваліфікації спеціалістів фармації Національного фармацевтичного університету Міністерства охорони здоров'я України. E-mail: fauzetta@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7980-5669>

Толочко В. М., доктор фармацевтичних наук, професор кафедри управління та економіки фармації, Інститут підвищення кваліфікації спеціалістів фармації Національного фармацевтичного університету Міністерства охорони здоров'я України. E-mail: Uef-ipksf@nuph.edu.ua. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8116-4063>

Артюх Т. О., кандидат фармацевтичних наук, доцент кафедри управління та економіки фармації, Інститут підвищення кваліфікації спеціалістів фармації Національного фармацевтичного університету Міністерства охорони здоров'я України. E-mail: Art_tanya@ukr.net. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3565-5114>

Адонкіна В. Ю., кандидат фармацевтичних наук, викладач кафедри управління та економіки фармації, Інститут підвищення кваліфікації спеціалістів фармації Національного фармацевтичного університету Міністерства охорони здоров'я України. E-mail: vikadonkina@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5803-1131>

Зоїдзе Д. Р., кандидат фармацевтичних наук, доцент кафедри управління та економіки фармації, Інститут підвищення кваліфікації спеціалістів фармації Національного фармацевтичного університету Міністерства охорони здоров'я України. E-mail: 270214@ukr.net. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1180-937X>

Information about authors:

Zarichkova M. V., Doctor of Pharmacy (Dr. habil.), professor, head of the Management and Economics of Pharmacy Department, Institute for Advanced Training of Pharmacy Specialists of the National University of Pharmacy of the Ministry of Health of Ukraine. E-mail: fauzetta@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7980-5669>

Tolochko V. M., Doctor of Pharmacy (Dr. habil.), professor of the Management and Economics of Pharmacy Department, Institute for Advanced Training of Pharmacy Specialists of the National University of Pharmacy of the Ministry of Health of Ukraine. E-mail: Uef-ipksf@nuph.edu.ua. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8116-4063>

Artiukh T. O., Candidate of Pharmacy (Ph.D.), associate professor of the Management and Economics of Pharmacy Department, Institute for Advanced Training of Pharmacy Specialists of the National University of Pharmacy of the Ministry of Health of Ukraine. E-mail: Art_tanya@ukr.net. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3565-5114>

Adonkina V. Yu., Candidate of Pharmacy (Ph.D.), lecturer of the Management and Economics of Pharmacy Department, Institute for Advanced Training of Pharmacy Specialists of the National University of Pharmacy of the Ministry of Health of Ukraine. E-mail: vikadonkina@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5803-1131>

Zoidze D. R., Candidate of Pharmacy (Ph.D.), associate professor of the Management and Economics of Pharmacy Department, Institute for Advanced Training of Pharmacy Specialists of the National University of Pharmacy of the Ministry of Health of Ukraine. E-mail: 270214@ukr.net. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1180-937X>

Надійшла до редакції 18.12.2023 р.